

Verdronken dorpen in Zeeland 3

*Illustratie van de vloed van 1682 in zuidwestelijk Nederland en 1686 in Groningen (zeventiende-eeuwse gravure van Jan Luyken).
Het kind in de wieg rechts op de voorgrond verwijst naar een eeuwenoud verhaal over een wonderbaarlijke redding.*

Het Zeeuwse kleigebied telt naar verhouding de meeste verdronken nederzettingen van Europa. Behalve de provincie Zeeland omvat dit gebied de Zuid-Hollandse eilanden, de Rotterdamse Maasregio en een deel van Noord-Brabant. De meeste verdronken dorpen liggen binnen de Zeeuwse provinciegrenzen. We tellen in Zeeland minstens 117 verdronken kerkdorpen, naast vele tientallen verdronken buurtschappen en kapeldorpen.

Het gaat om kerkdorpen uit ruwweg de periode 900 tot 1500.

Ze zijn weggevaagd door het water, veelal als gevolg van een stormvloed. Soms 'verdrinkt' een dorp verschillende keren. Het wordt dan op dezelfde plaats of een eindje verderop hersticht, of door zijn inwoners verlaten. In Zeeuws-Vlaanderen liggen verschillende verdronken stadjes, maar Zeelands meest legendarische verdronken stad is Reimerswaal, in de Oosterschelde bij de huidige Oesterdam.

De bekendheid van Reimerswaal strekt tot voorbij de provincie- en landsgrenzen.

Sporen in het landschap, bodemvondsten, archiefmateriaal, kaarten en geschriften herinneren ons aan het leven in inmiddels verdwenen

woonplaatsen. Maar om de aandacht nog wat meer op de verdronken dorpen te vestigen, besloot de Provincie Zeeland in 2001 tot oprichting van een Monument voor de Verdronken Dorpen in Zeeland. De SCEZ ontwikkelde op verzoek van de provincie in 2002 het project 'Verdronken Dorpen, *geinundeert en wegh-gespoelt*' en maakte in aansluiting daarop een plan om het monument te realiseren.

Het ontwerp van Lydia Schouten werd in 2004 geselecteerd uit meer dan honderd inzendingen. Gedeputeerde Staten van Zeeland verstrekten de definitieve opdracht in 2006. Omdat

Noord-Beveland een van de regio's in Zeeland is, die in de loop van de tijd zwaar door het water werden getroffen, viel de keuze voor de locatie op de Oosterscheldedijk tussen Colijnsplaat en de Zeelandbrug.

Nadat de dijkversterking hier in oktober 2009 was voltooid, kon het Monument voor de Verdronken Dorpen in Zeeland worden geplaatst.

Het multimediale kunstwerk van Lydia Schouten oogt als een toren die uit het water oprijst, zoals ook vaak op oude prenten van verdronken dorpen in Zeeland is te zien.

• Monument voor de Verdronken Dorpen in Zeeland

De toren is vervaardigd uit, in de lijnolie gezet, cortenstaal, met daarin gebogen platen acrylaat. Hierop zijn schilderijen van watergolven aangebracht. In de schemertijd wordt de toren gedurende twee uur van binnenuit verlicht, hetgeen een bijzonder effect op de schilderijen geeft. Daarna wordt het monument opgenomen in de duisternis. Aan de toren hangen acht trechters. In de vier aan de waterzijde zijn speakers aangebracht.

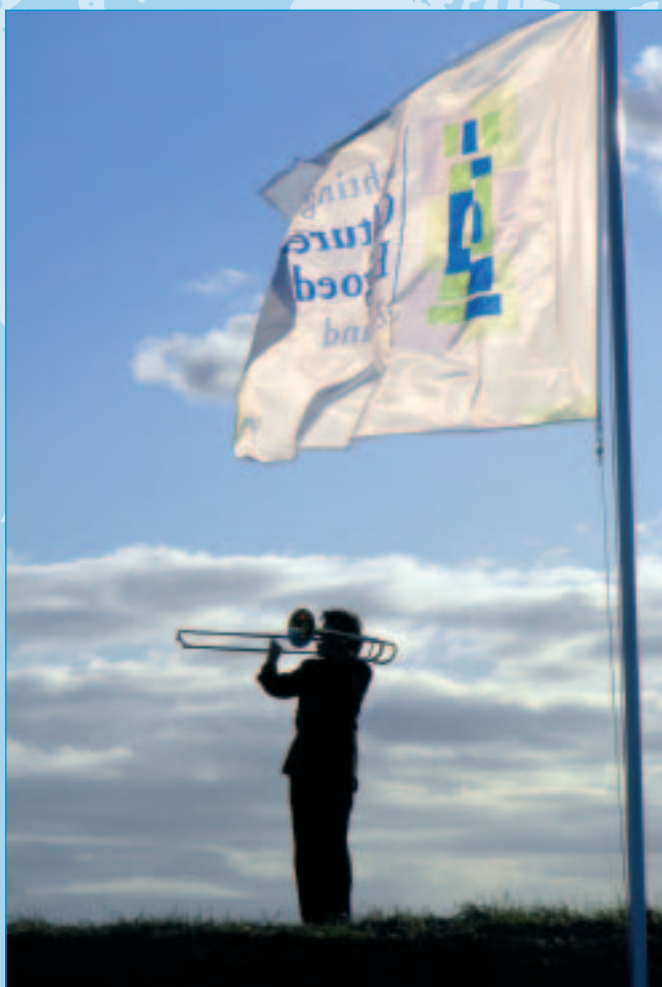
Drie maal per dag klinkt uit de speakers het geluid van opkomende storm (water en wind), afgewisseld met meerstemmige zang uit de vijftiende eeuw en in de verte middeleeuwse kerkklokken. Na enkele minuten sterft het geluid weg, waarna de bezoeker in stilte over de verdronken dorpen en de eeuwenlange strijd met het water en de dynamiek van het landschap kan nadenken. De tijdstippen van de geluidscompositie verwijzen naar jaartallen van enkele grote watersnoden die het Deltalandschap ingrijpend veranderden: 11.34 uur (op de vloed van 1134 volgen grootschalige bedijkingsactiviteiten), 14.04 uur (Eerste Sint-Elisabethsvloed, 1404) en 15.30 uur (Sint-Felixvloed, 1530). Op de traptreden van het monument naar het water leest de bezoeker de namen van de 117 verdronken kerkdorpen van Zeeland en enkele, altijd actuele regels naar aanleiding van de Sint-Elisabethsvloed: *“Het geldt voor nu, het geldt voor later. Wantrouw de macht van wind en water”*.

Het Monument voor de Verdronken Dorpen in Zeeland is met de auto te bereiken vanaf de Deltaweg (N56, Goes-Zierikzee), via de Noordlangeweg en Molenweg. Parkeren kan langs de Oost-Zeedijk. Het informatiepunt ligt even verderop, achter de visafslag van Colijnsplaat. Het monument en informatiepunt liggen beide langs het fietspad van Colijnsplaat over de Oosterscheldedijk naar Kats.

De totstandkoming van het Monument voor de Verdronken Dorpen in Zeeland is mogelijk gemaakt dankzij ondersteuning van de Provincie Zeeland, Gemeente Noord-Beveland, Waterschap Zeeuwse Eilanden, Nationaal Park Oosterschelde, Prins Bernhard Cultuurfonds Zeeland en Delta N.V. De elektriciteit voor het licht en geluid wordt opgewekt met behulp van een zonnepaneel boven in het monument, een nog unieke situatie voor een kunstwerk in Nederland. In een driedaags festival op 13, 14 en 15 oktober 2009 presenteerde de SCEZ het monument in een tent op de Oosterscheldedijk. Op de eerste dag werd het kunstwerk letterlijk ingeluid. Arjan Kappers, die de geluidscompositie voor het monument samenstelde, had voor deze gelegenheid een live-uitvoering voor drie koperblazers gearrangeerd. Tijdens de uitvoering nam de rol van de koperblazers af en werden de geluiden van water, stormwind en kerkklokken uit het monument steeds sterker.

Aan de finale van het muziekstuk leverde ook commissaris van de koningin Karla Peijs nog een bijdrage met een gongslag. Eerder op de middag gaf zij in haar toespraak aan dat Zeeland de zee als bondgenoot moet zien: “Zeeuwen moeten meebewegen met het water om zo te voorkomen dat stormvloed er nog langer voor zorgen dat dorpen worden opgeslokt door de zee.”

Karla Peijs: “Zeeuwen moeten meebewegen met het water.”

In dezelfde bijeenkomst gaf Ad Zuiderent in zijn introductie aan dat “Elk monument een uiting van verzet tegen de tijdelijkheid, tegen het vergeten, is. Dit monument zegt: wij Zeeuwen, willen eraan blijven herinneren dat het water een fatale bondgenoot is. (...) Het doet een appèl op ons besef van tijdelijkheid. Het besef dat ons leven een performance is, waarvan wij de hoogte- en dieptepunten proberen vast te leggen, waarna ook wij in de golven van de tijd verdwijnen.”

Ad Zuiderent: “Het monument doet een appèl op ons besef van tijdelijkheid.”

• Informatiepunt en museumpresentaties

In de nabijheid van het monument, net achter de visafslag van Colijnsplaat, is ook een Informatiepunt voor de Verdrongen Dorpen van Zeeland ingericht. Het bestaat uit een half rond muurtje, met in de binnenkom zitjes. Op panelen wordt in tekst en beeld een historisch overzicht gegeven van de Zeeuwse strijd tegen het water. In een nagebouwde put is de kaart met de locaties van de 117 verdrongen dorpen te zien. Vanuit het informatiepunt wordt verwezen naar zichtbare overblijfselen van de verdrongen dorpen, zoals de monumentale Plompe Toren, het enige overblijfsel van het verdrongen Koudekerke op Schouwen, verlaten vóór 1700. Het is nu een bezoekerscentrum van Natuurmonumenten.

Ook verschillende Zeeuwse musea hebben een permanente tentoonstelling over de ‘verdrongen geschiedenis’ van de provincie.

- ‘Blinken en verzinken’ heet de levensechte uitbeelding van de site van de verdrongen buurtschap Gobbenoord in Historisch Museum De Bevelanden in Goes, met bijbehorend vondstmateriaal. Gobbenoord lag bij Rilland en verdrong in 1530;
- Terra Maris, het museum voor natuur en landschap in de voormalige oranjerie van kasteel Westhove (tussen Oostkapelle en Domburg), heeft een hele zaal ingericht over de verdrongen geschiedenis van Zeeland;
- Het Watersnoodmuseum in Ouwkerk is in de eerste plaats gewijd aan alle gebeurtenissen rond de Februariramp 1953. Na de grootscheepse verbouwing en uitbreiding in 2008/2009 zijn alle vier betonnen caissons in het dijklichaam (in 1953 aangebracht tot sluiting van het dijkgat) met gangen verbonden en ingericht als tentoonstellingsruimte. De tentoonstelling legt op verschillende plaatsen een verbinding tussen de Ramp en nieuwe inzichten op gebieden van waterbeleid en waterbeheer;
- Elders in de provincie besteden diverse (streek)musea en bezoekerscentra permanent of met wisselende tentoonstellingen en activiteiten aandacht aan het verdrongen land in de eigen omgeving.

• Indicatieve kaart van de verdronken dorpen in Zeeland

1 Bommenee (Bommenede) (1682, verlaten 1684)	28 'Oud'-Kats (Subburchdijk)(1530)
2 Claeskynderkerke (Klaaskinderkerke) (1570)	29 Oud-Hamerstede (1304)
3 Westenschouwen (16 ^{de} eeuw)	30 Offliet (Ghrutersdijk?) (na 1460)
4 Clauskinderen (Claeskerke, Oostkerke) (1511)	31 Hongersdijk (1334, 1551)
5 Coudekerke (Koudekerke) (1550-1600 buitengedijkt)	32 Oostkerke (1334)
6 Zuidkerke (1542 buitengedijkt)	33 Westkerke (1377)
7 Brieskerke (1542 buitengedijkt)	34 'Oud'-Arnhemuiden (1440 en circa 1460)
8 Westkerke (voor 1500)	35 Welzinge
9 Oudekerke (vml. voor 1500)	36 'Oud'-Westkapelle
10 Sint-Jacobskerke (voor 1500)	37 Tewijk (1530/1532)
11 Rengerskerke (1662)	38 Sint-Katherijnekerke (1530/1532)
12 Simonskerke (1534)	39 Oostkerke (1530/1532)
13 Borrendamme (1642)	40 Monster (1530/1532)
14 Sinte-Philipslandt (1532)	41 Westkerke (Raaskerke) (1530/1532)
15 Moggershil (1570)	42 Wolfertsdorp (1530)
16 Stevenesse ('Oud'-Stavenisse) (1509)	43 Coudorpe
17 Welle (1530)	44 Oud-Everinge (tweede helft 15 ^{de} eeuw)
18 Soecke (Hoeke, Houcke, Dijkhoeke, 's-Gravenhoecke) (1530)	45 Nieuw-Everinge (1530)
19 Weele (1530)	46 Stuivezand (begin 17 ^{de} eeuw)
20 Campen (1530/1532)	47 Bakendorp (1530-1570)
21 Soelekerke (Soetelinkskerke) (1530/1532)	48 Vinninghen (Vinningen) (kort na het buurdorp Oostende deels buitengedijkt)
22 'Oud'-Wissenkerke (voor 1352)	49 Oostende (1520/1521 buitengedijkt)
23 'Oud'-Wissenkerke (1530/1532)	50 Kouverve (1530/1532)
24 'Oud'-Geersdijk (1530/1532)	51 Duvenee (1530/1532)
25 'Oud'-Kortgene (1530/1532)	52 Lodijke (1530/1532)
26 Nieuw-Hamerstede (Edekinge?) (1530)	53 Reimerswaal (1631)
27 Emelisse (1530/1532)	

- 54 Nieuwerkerke (1530/1532)
- 55 Assemansbroek (Broecke) (1530)
- 56 Kreke (1530/1532)
- 57 Steelvliet (Steenvliet) (1530/1532)
- 58 Hinkelenoord (1552)
- 59 Agger (1552)
- 60 Ouderdinge (1530/1532)
- 61 Everswaard (1530)
- 62 Schoudee (1530/1532)
- 63 Mare (1530)
- 64 Nieuwlande (1530/1532)
- 65 'Oud'-Krabbendijke (1530)
- 66 Tolsende (1530/1532)
- 67 Nieuwkapelle (17de eeuw)
- 68 Valkenisse (1682 buitengedijkt)
- 69 'Oud'-Rilland (1530)
- 70 'Oud'-Bath (1552)
- 71 Saeftinghe (Saeftinge, Saaftinge) (vloed 1175, mil. inund. 1584)
- 72 Stampaert (1584)
- 73 Casuele (1584)
- 74 Weele (Sint-Marie)
- 75 Namen (1715/1717)
- 76 Sint-Laureijns (na 1580)
- 77 'Oud'-Hontenisse (1508, 1509, 1511)
- 78 Aendijcke (1584)
- 79 Saemslach/Genderdijk (Zaamslag) (1584)
- 80 'Oud'-Othene (Noten) (1586)
- 81 Triniteit (1584/1585)
- 82 Beoostenbly
- 83 Peerboom (mil. inund. 1488, 1493 stormramp)
- 84 Sint-Janscapelle
- 85 Moerkerke (eind 15de, begin 16de eeuw)
- 86 Niekerke (1393,1488)
- 87 Steelant (1488)
- 88 Hughersluis (1492)
- 89 Hertinghe (1488)
- 90 Koudekerke (1375)
- 91 Willemskerke (stormvloed en mil. inund. 1488, inund. 1586)
- 92 Vreemdijke (Vroondijk) (storm en inund. 1488, storm 1601)
- 93 Pakinghe (Sint-Laureinskerke) (1214/eind 14de eeuw)
- 94 Wevelswaele (1375/1376, 1404)
- 95 De Piet (Ter Piete, Pieta, Pieten) (1375)
- 96 Boterzande (1375/1376)
- 97 Hughevliet (1404)
- 98 Gaternesse (1570)
- 99 'Oud'-Ijzendijke (1437)
- 100 Elmare (1375)
- 101 Sint-Nicolaas in Varne (1377)
- 102 Oostmanskerke (1404)
- 103 Schoondijke (1583/1585)
- 104 Nieuwerkerke (1570 en mil. inund. 1584)
- 105 Sint-Catharina (Sint-Cathelijne) (1375/1376 en 1583)
- 106 Coxie (Coxyde) (1477, 1583)
- 107 Hannekenswerve (storm en mil. inund., voor 1660)
- 108 Nieuwvliet (16de eeuw)
- 109 Oostende (voor 1516)
- 110 Westende (voor 1516)
- 111 Reimersdorpe (Remboudsdorpe) (voor 1516)
- 112 Waterdunen (voor 1516)
- 113 Avenkerke (voor 1516)
- 114 Schoneveld (1375)
- 115 Sint-Lambert-Wulpen (1516)
- 116 Schoonboom (1421?)
- 117 Dekenskapelle (Noordwelle) (1463)

• Verdrongen geschiedenis

De Zeeuwse verdrongen dorpen zijn, naast de Oosterschelderegio (Noord-Beveland en de zuidkust van Schouwen), nog te vinden in twee andere regio's, te weten de verdrongen landen van Zuid-Beveland en Saeftinghe (Ooster- en Westerschelde) en het westelijk deel van de Westerscheldemonding. Er zijn ook regio's waar (bijna) geen verdrongen dorpen bekend zijn.

Ruïne van de toren van het verdrongen Bath (achttiende-eeuwse tekening uit de Zelandia Illustrata II, 1630).

Het verdrongen land in de provincie is heel verschillend. Sommige gebieden zijn helemaal verdwenen, zoals het Zuidland van Schouwen. Andere bestaan voort als schorren en slikken die bij vloed (gedeeltelijk) onderlopen, zoals het Verdrongen Land van Saeftinghe in de Westerschelde. Weer andere zijn herdijkt en opgenomen in nieuw polderland, zoals Noord-Beveland.

Vele tientallen vlooden teisterden Zeeland in de loop der eeuwen. De meest recente is de Februariramp 1953, met ongeveer 1835 slachtoffers. Daarvóór zijn er ook erge watersnoden, zoals de Sint-Felixvloed op 5 november 1530 (Sint-Felix quade saterdach). Tussen 1134 en 1530 zijn er meer dan 45 ernstige overstromingsrampen. Vroege berichten over vlooden stammen uit de tijd vóór de bedijkingen. In 838 meldt een Franse bisschop een rampzalige stormvloed aan onze kust. Na een vloed in 1134 volgen grote bedijkingsactiviteiten. In de veertiende en vijftiende eeuw is er naast grootschalige inpoldering aanzienlijk landverlies in Zeeland.

Landaanwinning (inpoldering) en landverlies beïnvloeden elkaar. De grote toename van ingedijkt land zorgt ervoor dat het water minder ruimte krijgt, minder komberging. Het in de nauwe zeegaten opgestuwde water zoekt een uitweg. Resultaat: dijkdoorbraken en overstroming. Elke ramp inspireert tot herwinning van het verdrongen gebied, tot herdijking. Daarom liggen veel verdrongen Zeeuwse dorpen nu middenin de polder.

Sint-Felix quade saterdach (1530) wordt in november 1532 gevolgd door een nieuwe ramp. Door deze twee vlooden blijft Noord-Beveland drijvend tot 1598, het land van Borssele tot 1616 en Sint-Philipsland tot 1645. De Brede Watering Beoosten Yerseke gaat grotendeels voorgoed verloren. Hier ontstaat het Verdrongen Land van Zuid-Beveland. Ook na 1530/32 gaat het regelmatig mis, zoals op 26 januari 1682. In Zeeland overstromen dan 161 polders. Valkenisse, ten zuidoosten van Waarde, wordt na deze ramp verlaten. De secretaris van Waarde is ooggetuige. Hij schrijft: *“Daar was dien ganschen nacht sulcken drovigen geschreuw, gehuil, gekrijt, ende gecrijsch van menschen en beesten als met geen penne kan uijt gedrukt worden”.*

Grote overstromingen daarna vinden onder meer plaats in januari 1808 en maart 1906. Maar nu ontstaan geen permanente verdrongen landen meer.

• Archeologische belangstelling

Al enkele eeuwen vinden archeologische waarnemingen plaats op het verdrongen land. De kerk van Reimerswaal wordt al in 1776 opgemeten. De eerste serieuze publicatie over de stad stamt uit 1788 en is van de hand van kroniekschrijver Jacobus Ermerins uit Veere. Ermerins verwondert zich erover dat een stad die door “Koophandel, Zeevaard en Neering” eens zo beroemd was bij de nazaat, onbekend is geraakt.

In de twintigste eeuw zijn ook veel schatgravers actief op het verdrongen land. Uit het dorp Nieuwlande, ten zuidwesten van Reimerswaal, komen meer dan duizend pelgrimsinsignes van tin/lood uit vooral de veertiende en vijftiende eeuw. Hier vindt ook het oudste systematische onderzoek plaats van een verdrongen dorp in Zeeland (1926), in opdracht van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. Een insigne-project in het prijsgegeven Westenschouwen levert eind twintigste eeuw 1195 insignes op, inclusief veel wereldse voorstellingen.

Het ringdorp Valkenisse, gesticht eind twaalfde eeuw en verloren gegaan in 1682, is archeologisch gezien Zeelands belangrijkste verdrongen dorp. Het ligt vóór de schorren van Waarde, aan de noordkant van de Westerschelde. Vanaf circa 1990 vindt meer dan tien jaar onderzoek plaats. Valkenisse is nu wettelijk beschermd als archeologisch monument, maar ook fysiek door middel van strekdammen. Uniek voor Nederland! Het zo goed mogelijk in kaart gebrachte dorp rust onzichtbaar onder een dikke laag beschermend slik.

BerGING van een houten duiker bij het verdrongen Rilland (2004, AWN).

Elk restant van een verdrongen nederzetting telt. Nog steeds verdwijnt veel. Het machtige kasteel van Saeftinghe (Oost-Zeeuws-Vlaanderen) waarvan in 1906 nog drie meter dikke fundamenteën worden waargenomen, kan bij booronderzoek in 2001 niet eens meer worden gelokaliseerd. Restanten van verdrongen dorpen in de Oosterschelde worden aangetast door de Japanse oester.

• Colijnsplaat en Noord-Beveland

Het Monument en Informatiepunt voor de Verdrongen Dorpen in Zeeland staan niet voor niets bij Colijnsplaat. Het dorp is in 1598 gesticht in de Oud-Noord-Bevelandpolder, de eerste herdijking van het in 1530/32 verdrongen Noord-Beveland. De omgeving is getekend door herinneringen aan de strijd tegen het water. Het Nehalenniatempelje [1] in het dorp verwijst naar de in zee verdwenen Romeinse handelsplaats Ganuenta. Het monument ‘Houen Jongens!’ [2] naar de heldenmoed van lokale burgers tijdens de Februariramp in 1953. Johannis de Rijke (1842-1913), die als

waterstaatsman triomfen vierde in Japan, wordt in het dorp geëerd met een standbeeld [3] bij de haven en een borstbeeld. Net als De Rijke is de Zeeuwse waterstaatsman en publicist Adriaan Hollestelle (1832-1922) geboren in Colijnsplaat.

Ten westen van Colijnsplaat ligt de Wanteskuip, met archeologische resten van het middeleeuwse, verzwolgen Noord-Beveland. Ook de inlagen verder naar het westen vertellen het verhaal van het water. Eigenlijk is de hele noordkust van Noord-Beveland én de voorliggende Oosterschelde een monument van tweeduizend jaar dynamiek in de verhouding van land en zee.

Waar ooit Ganuenta lag, bevindt zich in de middeleeuwen het eiland Orizand, in de zeventiende eeuw korte tijd ingepolderd. In deze omgeving ligt nu de plaat Vuilbaard. Tussen Orizand en de huidige noordkust worden nadien polders bedijkt, die allemaal weer verloren gaan.

• Oosterschelde

De Oosterschelde, omsloten door de dijken van de voormalige eilanden Schouwen-Duiveland, Sint-Philipsland, Tholen, Noord-Beveland, Zuid-Beveland en de dammen van de Deltawerken, is aanvankelijk de hoofdarm van de Schelde: Vlaanderens en Zeelands ‘hoofdweg’ naar zee. Pas na grote vloedensinds de late veertiende eeuw neemt de Honte of Westerschelde die rol over.

Toch is de Oosterschelde in de middeleeuwen een relatief smalle rivierarm. Door externe invloeden, maar ook slecht kustbeheer, moet de mens steeds een stukje terugtrekken.

Niet alleen de verdrongen landen getuigen hiervan, óók de vele inlaagdijken, achter de zeedijk gelegd als extra bescherming. En natuurlijk de karrevelden: als de zeedijk versterkt moest worden haalde men de klei achter de dijk vandaan. Die werd met karren afgevoerd, vandaar de naam karre(n)veld. De meeste inlagen en karrevelden zijn nu natuurgebied.

De Oosterschelde groeit uit tot een brede, machtige stroom, die pas sinds 1986 is afgesloten met een stormvloedkering, voorzien van 62 beweegbare schuiven. Het getij en het zilte karakter zijn hierdoor grotendeels behouden. Het verdrongen land ten noorden van Noord-Beveland, het Zuidland van Schouwen, het Verdrongen Land van Zuid-Beveland: sinds 2002 zijn ze allemaal onderdeel van het Nationaal Park Oosterschelde.

• Werkconferentie ‘Verdronken Geschiedenis van Zeeland’

De verdronken dorpen in Zeeland hebben met het kunstwerk een gedenkteken gekregen, maar het project ‘Verdronken Dorpen, *geïmundeert en wegh-gespoelt*’ hield meer in. Het omvatte in de afgelopen jaren een reeks uiteenlopende activiteiten: historisch en archeologisch onderzoek, documentatie en educatie, publicaties, tentoonstellingen en een theatervoorstelling. Maar er ligt nog veel kennis en informatie verborgen in archieven, collecties en in de Zeeuwse bodem en deze wacht op verdere ontsluiting. De verdronken geschiedenis van Zeeland is dan ook een van de speerpunten in de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland. Daarom werd de oplevering van het monument in oktober 2009 aangegrepen om een werkconferentie te beleggen, die een nieuwe fase van het project zou moeten inluiden. De werkconferentie vond op 14 oktober plaats in een tent op de Oosterscheldedijk, naast het monument.

Voor de genodigden belichtten drie sprekers onderzoek en presentatie van verdronken geschiedenis vanuit hun eigen ervaring. Prof. dr. Erik Thoen (Universiteit Gent) [4] wees op de uitzonderlijke kwaliteit en hoeveelheid van de archiefbronnen voor Zeeland en Vlaanderen. Hij vroeg meer aandacht voor de historische context, omdat sociaal-economische ontwikkelingen sterke invloed hebben gehad op de vorming van stad, dorp en buitengebied.

Dr. Albert Buursma schetste het ontstaan en de activiteiten van de Groningse Stichting Verdronken Geschiedenis. Deze stichting ontstond uit een werkgroep naar aanleiding van het in 2005 herontdekte verdwenen Waddeneiland Bosch. De stichting houdt zich inmiddels multidisciplinair en grensoverschrijdend bezig met onderzoek en presentatie van natuurlijke ontwikkeling en cultuurhistorie in het hele waddengebied.

Tot slot presenteerde dr. Marnix Pieters (Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed) de archeologische site Walraversijde (nabij Oostende). Dit verdronken middeleeuwse vissersdorp wordt sinds 1992 opgegraven en tegelijkertijd voor het publiek ontsloten. Een wandeling vanuit het bijbehorende museum door de site brengt de bezoeker naar vier, met originele middeleeuwse bakstenen herbouwde, vissershuisen: het huis van een rijke reder, de woning van een vissersweduwe, het huis van een visser en zijn gezin en de visrokerij/bakkerij. De bouw van deze vier huizen steunt volledig op de resultaten van het archeologisch onderzoek.

Na deze inleidingen ontspoon zich een geanimeerde discussie [5] aan de hand van een aantal stellingen van dagvoorzitter drs. Robert van Dierendonck. Hierbij passeerden tal van ideeën, onderwerpen en strategieën voor het vervolgproject ‘Verdronken Geschiedenis van Zeeland’ de revue. Zo werd door velen de noodzaak tot een multidisciplinaire aanpak benadrukt. Voor historisch onderzoek werd vooral ook gewezen op de kennis van lokale geschiedenis bij historische verenigingen, naast mogelijke samenwerking met een universiteit en de inzet van studenten in toegepast onderzoek. Het opzetten van een databestand op eenzelfde wijze als het Kastelenlexicon zou een goede basis kunnen zijn voor keuzes in vervolgonderzoek. Voor archeologisch onderzoek is de ontsluiting van bestaande collecties van musea en particulieren een must. En het inzetten van moderne multi-mediatechnieken, zoals informatie via gps-systemen, zou ook meer interesse bij het jongere publiek kunnen wekken. De resultaten van de werkconferentie zullen mede bepalend zijn voor de keuzes bij de opzet van het nieuwe project ‘Verdronken Geschiedenis van Zeeland’. Voor meer informatie over het vervolg van het project: www.verdronkenzeeland.nl.

• Erfgoededucatie

Het Monument biedt ook goede mogelijkheden voor het onderwijs om aandacht te besteden aan de verdronken geschiedenis van Zeeland. Daarom werd op 15 oktober, op de derde presentatiedag van het monument, een onderwijsprogramma in de tent op de Oosterscheldedijk uitgevoerd. Theater Kwark speelde een voorstelling [6] over de Sint-Felixvloed uit 1530, ‘Sint-Felix Quade Saterdach’, gebaseerd op archiefteksten. De voorstelling toonde de schoolkinderen op indringende wijze hoe groot de uitwerking van de vloed was.

Na de voorstelling werd een toelichting bij het monument gegeven en lieten Henk Hendrikse en Jan Kuipers van de SCEZ een aantal archeologische vondsten uit verdronken dorpen in Zeeland (ondergebracht in het Zeeuws Archeologisch Depot) aan de kinderen zien [7].

Scholen die belangstelling hebben voor een educatief programma bij het monument, kunnen hiervoor contact opnemen met de SCEZ: www.scez.nl.

Poëziewedstrijd

Ter gelegenheid van de oplevering van het Monument voor de Verdrongen Dorpen in Zeeland organiseerde de SCEZ eerder dit jaar i.s.m. het Zeeuwse literaire tijdschrift *Ballustrada* een poëziewedstrijd met als thema 'Verdrongen Geschiedenis'. Maar liefst 267 gedichten over verdrongen landen, verdrongen en verzonken steden of dorpen, stormvloed en watersnooden werden ingestuurd.

1ste PRIJS

De zwemmer

Zoekt deze eenzame verzoening? Haakt hij naar genade? Hij laat zich neer vanuit de dakkapel in wat er stroomt rondom zijn huis.

In naam der wet gedragen door de zwaarte der verplaatste vloeistof houdt hij zich gehoorzaam aan het voorschrift: spreid en sluiten maar.

Tussen hem en de akker drijven vissen met zijn rare slagen ademloos de spot. Een boer is niet zeewaardig, zijn luchtpijp een lelijk lek.

Hij maakt al water, maar hij mag - oude herinnering - nog even boven blijven, tot Hem de eindeloze rust in één zucht binnenloopt.

Harmen Wind

Harmen Wind draagt zijn gedicht voor.

De winnende gedichten werden tijdens de presentatie van het monument voorgedragen. De jury over het winnende gedicht van Harmen Wind: "Het is een zeer goed gedicht met een onsentimentele benadering van een verdrinkende boer. 'Een boer is niet zeewaardig, zijn luchtpijp een lelijk lek' is een geweldige notitie. De beeldtaal die uit het gedicht opstaat, is van hoge kwaliteit."

2de PRIJS

Verdrongen land

En altijd weer is er land dat verdrinkt en zinkt in de oneindige droomschoot van de zee - waar geschiedenis zichzelf schrijft en rust in wiegende diepzee-archieven. Geschiedenis met ogen van eeuwigheid, niet als jij en ik met die kleinmazige menselijke blik.

Het was toen, het is nu, het is straks - de zee schreeuwt met duizenden monden en zij proeft de tranen van dorpen, van steden, van land - een mens liep daar, een kind - maar ook jij en ik - nog zijn wij eindig en verliezen wij land, ons land, steeds weer.

Nat op nat, glinsterend, witschuimend schrijft de zee aan de randen van land in het boek van de aarde over Noach, de zondvloed en over al het land dat de zee zag en nam. Waar het eindigt, niemand die het weet - vraag het de kleurenschietende regenboog, vraag het de zee.

Marijke van der Weel

Een jury bestaande uit Leo Adriaanse (projectleider SCEZ), Emma Crebolder (dichter), Kees Klok (auteur, dichter, historicus), Thom Schrijer (dichter, poëziedocent), André van der Veeke (auteur, dichter, red. Ballustrada) en Jan Kuipers (SCEZ, auteur, dichter, red. Ballustrada) koos uit alle inzendingen een Top 3.

3de PRIJS

Achter de zeedijk

Vanaf de dijk niets dan glinsterend oppervlak

Over zachte golven dansen onschuldige driehoekjes wit, fietsers slingeren zich door het nieuwe achterland van lamsoor, zeeaster en sternen, langs de waterlijn de kinderen op zoek naar oude schatten

Maar hoor je? De wind steekt op en waait over het water laat zeilen bollen, blaast de laatste veren uit de lucht, het water grijs als lood hoor je? De klokken luiden in de diepte, het andere lied van zee en wolken

Wat houdt ze verborgen, onder haar rokken van opspattend water, welke veilige haven ligt verscholen in haar donkere schoot? Wie wiegt ze telkens in haar getijden, in de maalstroom van schelpen, zoute wieren en zilveren vissen, glad tot op het bot?

Tussen zon en sterren zijn de tere zielen mettertijd verdrongen met de stad

Stevine Groenen

Colofon Special *Verdrongen dorpen in Zeeland 3* is een uitgave van de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland. Eerdere specials over 'Verdrongen dorpen in Zeeland' verschenen in december 2002 en december 2005 en zijn terug te vinden op de website van de SCEZ.

Samenstelling Leo Adriaanse, Robert van Dierendonck en Jan Kuipers | *foto's* Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland. *Opmaak* decreet, Ramon de Nennie, Middelburg | *druk* Verhage & Zn, Middelburg | *projectleiding* Leo Adriaanse.

Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland Postbus 49, 4330 AA Middelburg | Bezoekadres Groenmarkt 13
T 0118-670870 | F 0118-670880 | E info@scez.nl | I www.scez.nl

